Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΌΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 21ης Δεκεμβρίου 2021*

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες – Άρθρο 1, παράγραφος 2 – Ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου – Εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας – Δάνειο που πρέπει να εξοφληθεί σε συνάλλαγμα – Ρήτρα που απηχεί εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου – Συνέπειες της μη μεταφοράς του άρθρου 1, παράγραφος 2, στο εθνικό δίκαιο – Άρθρο 3, παράγραφος 1, και άρθρο 4, παράγραφος 1 – Έλεγχος του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας – Άρθρο 8 – Θέσπιση ή διατήρηση εθνικών διατάξεων που εξασφαλίζουν μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή – Σχέση μεταξύ των διαφόρων διατάξεων της οδηγίας 93/13»

Στην υπόθεση C-243/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών (Ελλάδα) με απόφαση της 5ης Μαΐου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 5 Ιουνίου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

DP,

SG

κατά

Τράπεζα Πειραιώς ΑΕ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, προεδρεύοντα του έκτου τμήματος, N. Jääskinen (εισηγητή) και M. Safjan, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– ο DP και η SG, εκπροσωπούμενοι από τον Β. Κοντογιάννη, δικηγόρο,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ελληνική.

– η Τράπεζα Πειραιώς ΑΕ, εκπροσωπούμενη από τον Σ. Σπυρόπουλο, δικηγόρο,

– η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Β. Καρρά, Σ. Χαριτάκη και Α. Μαγριππή,

– η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek και J. Vláčil, καθώς και από την S. Šindelková,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον N. Ruiz García και την Α. Κατσιμέρου,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 2, του άρθρου 3, παράγραφος 1, του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του άρθρου 8 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ των DP και SG και της Τράπεζα Πειραιώς ΑΕ σχετικά με τις φερόμενες ως καταχρηστικές ρήτρες που περιέχουν οι πράξεις τροποποίησης σύμβασης δανείου σε ευρώ με τις οποίες το νόμισμα της σύμβασης αυτής μετατράπηκε από ευρώ σε ελβετικό φράγκο.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η δωδέκατη και η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχουν ως εξής:

«[Εκτιμώντας] ότι, παρ' όλα αυτά, ως έχουν σήμερα οι εθνικές νομοθεσίες, μόνον μερική εναρμόνιση είναι δυνατή· ότι, ιδίως, μόνον οι συμβατικές ρήτρες για τις οποίες δεν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας οδηγίας· ότι έχει σημασία εν προκειμένω να δοθεί στα κράτη η δυνατότητα, τηρουμένης της συνθήκης, να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας·

ότι οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες· ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειάζεται να υπάγονται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και αρχές ή διατάξεις διεθνών συμβάσεων, στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα· ότι, γι' αυτό τον λόγο, η έκφραση "νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου" που αναφέρονται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως».

4 Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

5 Στην ελληνική του απόδοση, το άρθρο 1, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας έχει ένα δεύτερο εδάφιο το οποίο έχει ως εξής:

«Η έκφραση "νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου" που αναφέρεται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 καλύπτει επίσης τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμον μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως.»

6 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει τα εξής:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

7 Το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής έχει ως εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

8 Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

Το ελληνικό δίκαιο

9 Το άρθρο 291 του Αστικού Κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Όταν πρόκειται για χρηματική οφειλή σε ξένο νόμισμα που πρέπει να πληρωθεί στην Ελλάδα, ο οφειλέτης, αν δεν συμφωνήθηκε το αντίθετο, έχει δικαίωμα να πληρώσει σε εγχώριο νόμισμα με βάση την τρέχουσα αξία του ξένου νομίσματος στο χρόνο και τον τόπο της πληρωμής.»

10 Το άρθρο 2, παράγραφος 6, του νόμου 2251/1994, της 16ης Νοεμβρίου 1994, Προστασία των καταναλωτών (ΦΕΚ Α' 191), ο οποίος μετέφερε την οδηγία 93/13 στο ελληνικό δίκαιο, όπως αυτό ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης (στο εξής: νόμος 2251/1994), ορίζει τα εξής:

«Γενικοί όροι συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα τη σημαντική διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή απαγορεύονται και είναι άκυροι. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας γενικού όρου ενσωματωμένου σε σύμβαση κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

11 Οι δύο ενάγοντες της κύριας δίκης είναι καταναλωτές που κατοικούν στην Ελλάδα όπου αποκτούν εισοδήματα σε ευρώ. Στις 3 Σεπτεμβρίου 2004 συνήψαν με την Τράπεζα Πειραιώς, τραπεζική εταιρία που εδρεύει στο ίδιο κράτος μέλος, σύμβαση στεγαστικού δανείου διάρκειας 30 ετών. Η σύμβαση δανείου συνομολογήθηκε σε ευρώ και το επιτόκιο του δανείου ορίστηκε κυμαινόμενο με βάση το επιτόκιο Euribor 360 ημερών.

12 Στις 26 Μαρτίου 2007 και στις 25 Ιουνίου 2007, οι διάδικοι υπέγραψαν δύο πράξεις τροποποίησης της σύμβασης δανείου προκειμένου να μετατρέψουν το νόμισμά της από ευρώ, στο οποίο είχε αρχικά συνομολογηθεί, σε ελβετικό φράγκο. Οι πράξεις τροποποίησης ορίζουν, αφενός, ότι η εξόφληση του υπολοίπου του δανείου θα γίνει σε ελβετικά φράγκα και, αφετέρου, ότι οι τόκοι θα υπολογίζονται με βάση σταθερό επιτόκιο για τα τρία πρώτα έτη και, στη συνέχεια, με κυμαινόμενο επιτόκιο με βάση το επιτόκιο LIBOR ελβετικού φράγκου 360 ημερών.

13 Από την ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία προκύπτει ότι, κατά τη ρήτρα 4.5 της τελευταίας πράξης τροποποίησης, «[η] εξόφληση του δανείου από τον Οφειλέτη θα γίνει είτε σε αυτούσιο συνάλλαγμα, είτε με το σε ευρώ ισάξιο (αντίτιμο) του συναλλάγματος Ελβετικών Φράγκων, υπολογιζόμενο, την ημερομηνία πληρωμής της δόσης, με βάση την ισοτιμία του οικείου συναλλάγματος, όπως αυτή θα προκύψει από τη διατραπεζική αγορά συναλλάγματος. Η τιμή αυτή θα είναι υψηλότερη από την τρέχουσα τιμή που η Τράπεζα πωλεί το Ελβετικό Φράγκο και η οποία εμφανίζεται στο Ημερήσιο Δελτίο Τιμών Συναλλάγματος της Τράπεζας».

14 Κατά τη ρήτρα 8.1, παράγραφος 3, της ίδιας πράξης τροποποίησης, «σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης δανείου, πέρα από τις συνέπειες που μνημονεύονται κατά τα λοιπά στην παρούσα, η Τράπεζα δικαιούται επίσης (αλλά δεν υποχρεούται) να μετατρέπει το σύνολο της ληξιπρόθεσμης οφειλής σε ευρώ με βάση την τρέχουσα τιμή πώλησης από την Τράπεζα του Ελβετικού Φράγκου, όπως η τιμή αυτή προκύπτει από το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών Συναλλάγματος της Τράπεζας, την ημερομηνία μετατροπής του συνόλου της οφειλής σε ευρώ και να χρεώνει αυτό, με τόκο υπερημερίας που θα υπολογίζεται με το ισχύον Βασικό επιτόκιο της Τράπεζας για στεγαστικά δάνεια, πλέον περιθωρίου και της εισφοράς του Ν. 128/1975, προσαυξημένο κατά 2,5 εκατοστιαίες μονάδες. Σε περίπτωση που ισχύει ανώτερο επιτόκιο υπερημερίας θα ισχύει το επιτόκιο τούτο».

15 Στις 17 Σεπτεμβρίου 2018, οι ενάγοντες της κύριας δίκης άσκησαν αγωγή κατά της Τράπεζας Πειραιώς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ήτοι του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (Ελλάδα), ζητώντας, μεταξύ άλλων, αφενός, να αναγνωριστεί η ακυρότητα των ως άνω πράξεων τροποποίησης και, αφετέρου, να επανέλθει το αρχικό καθεστώς της σύμβασης δανείου. Προς

στήριξη των αιτημάτων τους, υποστηρίζουν ιδίως ότι οι ως άνω ρήτρες 4.5 και 8.1, παράγραφος 3 (στο εξής: επίδικες ρήτρες), είναι καταχρηστικές και συνεπώς άκυρες βάσει του άρθρου 2 του νόμου 2251/1994. Κατά τους ενάγοντες της κύριας δίκης, η τράπεζα τους προέτρεψε να τροποποιήσουν τη σύμβαση δανείου, χωρίς να τους ενημερώσει για τον συναλλαγματικό κίνδυνο που διέτρεχαν, ενώ μάλιστα οι ίδιοι δεν είχαν τις απαραίτητες γνώσεις για να τον αντιληφθούν.

16 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι επίδικες ρήτρες επαναλαμβάνουν ουσιαστικά τη ρύθμιση του άρθρου 291 του Αστικού Κώδικα, το οποίο, σε περίπτωση χρηματικής οφειλής σε ξένο νόμισμα, επιτρέπει στον οφειλέτη, αν δεν συμφωνήθηκε το αντίθετο, να πληρώσει στην Ελλάδα είτε σε συνάλλαγμα είτε σε εγχώριο νόμισμα με βάση την τρέχουσα αξία του ξένου νομίσματος στον χρόνο και στον τόπο της πληρωμής.

17 Υπ' αυτά τα δεδομένα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν μπορεί να ελέγξει την καταχρηστικότητα των επίδικων ρητρών, παρά το ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της τις «ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου».

18 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, στην απόδοσή του στην ελληνική γλώσσα, εξαιρεί από τον έλεγχο της καταχρηστικότητας τις ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις ενδοτικού δικαίου και ότι το άρθρο αυτό δεν περιλαμβάνεται ρητά στον νόμο 2251/1994 με τον οποίο η οδηγία 93/13 μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο.

19 Ως προς το ζήτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι υπάρχει διχογνωμία στην ελληνική νομολογία όσον αφορά το ζήτημα αν, ελλείψει οποιασδήποτε διάταξης του εσωτερικού δικαίου η οποία να ενσωματώνει ρητά την εξαίρεση που προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, η εθνική νομοθεσία μπορεί εντούτοις να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι μεταφέρει την εξαίρεση αυτή στο εθνικό δίκαιο και ότι, επομένως, είναι αδύνατος ο έλεγχος της καταχρηστικότητας συμβατικής ρήτρας η οποία απλώς επαναλαμβάνει νομοθετική διάταξη ενδοτικού δικαίου όπως το άρθρο 291 του Αστικού Κώδικα.

20 Ειδικότερα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η Πλήρης Ολομέλεια του Αρείου Πάγου (Ελλάδα) έκρινε, με την απόφαση 4/2019, ότι, παρότι δεν έγινε μεταφορά της εξαίρεσης που προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 στο ελληνικό δίκαιο με ειδική και ρητή διάταξη, εντούτοις αυτή ενυπάρχει στη ρύθμιση του άρθρου 2, παράγραφος 6, του νόμου 2251/1994, βάσει μιας ερμηνείας εναρμονισμένης προς το δίκαιο της Ένωσης και προς τον σκοπό της εν λόγω οδηγίας. Κατά την απόφαση της Πλήρους Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, «[σ]ε περίπτωση [...] που ο επίμαχος όρος απηχεί διάταξη εθνικού δικαίου, αναγκαστικού ή ενδοτικού, τότε εξ ορισμού δεν νοείται, όπως προαναφέρθηκε, διατάραξη της ισορροπίας των συμβαλλομένων ούτε καταχρηστικότητα του συμβατικού όρου. Συνακόλουθα, ένας τέτοιος όρος εξ ορισμού αποκλείεται από [το] πεδίο εφαρμογής του ν. 2251/1994». Στην εν λόγω απόφαση διευκρινίζεται ότι αυτό ισχύει στην περίπτωση ρήτρας σύμβασης δανείου που απηχεί το περιεχόμενο της διάταξης του άρθρου 291 του Αστικού Κώδικα.

21 Στην απόφαση περί παραπομπής αναφέρεται ότι αυτή η ερμηνεία δεν έγινε ομόφωνα δεκτή. Κατά την άποψη της μειοψηφίας της Πλήρους Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η εξαίρεση του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εμπεριέχεται στη ρύθμιση του άρθρου 2, παράγραφος 6, του νόμου 2251/1994, δεδομένου ότι οι εξαιρέσεις από τον έλεγχο της καταχρηστικότητας των ρητρών πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Η μειοψηφία στηρίζεται στο γεγονός ότι η οδηγία, όπως προκύπτει από τη δωδέκατη αιτιολογική της σκέψη και το άρθρο της

8, προβαίνει σε μερική μόνον κατ' ελάχιστο περιεχόμενο εναρμόνιση, αφήνοντας στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να εξασφαλίσουν μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή. Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας, αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Έλληνας νομοθέτης σκόπιμα παρέλειψε, κατά τη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, την εξαίρεση του άρθρου 1, παράγραφος 2. Διαφορετική ερμηνεία του άρθρου 2, παράγραφος 6, του νόμου 2251/1994 θα ερχόταν σε αντίθεση με τη βούληση του Έλληνα νομοθέτη να παράσχει μεγαλύτερη προστασία στους καταναλωτές και θα συνιστούσε ανεπίτρεπτη contra legem ερμηνεία.

22 Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι τα μέλη του συντάσσονται κατά πλειοψηφία με την τελευταία αυτή άποψη και κρίνουν ότι τα ελληνικά δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν την καταχρηστικότητα των ρητρών για τις οποίες γίνεται λόγος στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, δεδομένου ότι ο Έλληνας νομοθέτης παρέλειψε να ενσωματώσει στο εσωτερικό δίκαιο την εξαίρεση που προβλέπει η διάταξη αυτή.

23 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Κατά την έννοια του άρθρου 8 της οδηγίας 93/13 που προβλέπει δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν αυστηρότερες διατάξεις για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή, μπορεί ένα κράτος μέλος να μην ενσωματώσει στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 και να επιτρέψει τον δικαστικό έλεγχο και ρητρών που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού ή ενδοτικού δικαίου;

2) Είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 93/13, αν και δεν εισήλθε ρητά στο ελληνικό δίκαιο, εισήλθε έμμεσα σύμφωνα με το περιεχόμενο των άρθρων 3, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 1, της ανωτέρω οδηγίας, όπως αυτό μεταφέρθηκε στη διάταξη του άρθρου [2], παράγραφος [6], του Ν. 225[1]/1994;

3) Στην έννοια των καταχρηστικών όρων και του εύρους τους, όπως αυτοί ορίζονται στις διατάξεις των άρθρων 3, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, περιέχεται η εξαίρεση του άρθρου 1, παράγραφος 2, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 93/13;

4) Καταλαμβάνεται από τον έλεγχο της καταχρηστικότητας γενικού όρου συναλλαγής, κατά τις διατάξεις της οδηγίας 93/13, ο όρος σε πιστωτική σύμβαση που συνάπτει καταναλωτής με πιστωτικό ίδρυμα, ο οποίος αποδίδει το περιεχόμενο κανόνα ενδοτικού δικαίου του κράτους μέλους, εφόσον ο σχετικός όρος δεν αποτέλεσε αντικείμενο χωριστής διαπραγμάτευσης;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

24 Η Τράπεζα Πειραιώς υποστηρίζει ότι υπάρχουν πλείονες λόγοι απαραδέκτου τόσο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο σύνολό της όσο και των επιμέρους προδικαστικών ερωτημάτων. Εν συνόψει, κατά την Τράπεζα Πειραιώς, πρώτον, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν έχει καμία σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης και με αυτήν ζητείται από το Δικαστήριο να γνωμοδοτήσει. Δεύτερον, ο Άρειος Πάγος έχει ήδη θέσει τέρμα στη νομολογιακή συζήτηση στην οποία αναφέρεται η εν λόγω αίτηση και το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να

αποφανθεί επί της ερμηνείας διατάξεων του εθνικού δικαίου τις οποίες και μόνον επικαλούνται οι ενάγοντες της κύριας δίκης. Τρίτον, ορισμένα από τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα είναι αόριστα ή ακόμη και ακατανόητα.

25 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο, τα οποία θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Συνεπώς, εφόσον τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία ή το κύρος κανόνα του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο οφείλει κατ' αρχήν να απαντήσει, εκτός αν προκύπτει ότι η ερμηνεία την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, αν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη αν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στο εν λόγω ερώτημα (απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2021, OTP Jelzálogbank κ.λπ., C-932/19, EU:C:2021:673, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

26 Δεν αμφισβητείται επίσης ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας που προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, η οποία στηρίζεται σε σαφή διάκριση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, το εθνικό δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο για την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων του εθνικού δικαίου, ενώ το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαίνεται αποκλειστικώς επί της ερμηνείας ή του κύρους νομοθετήματος της Ένωσης βάσει των πραγματικών περιστατικών που του εκθέτει το εθνικό δικαστήριο [πρβλ. αποφάσεις της 29ης Απριλίου 2021, Bank BPH, C-19/20, EU:C:2021:341, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 10ης Ιουνίου 2021, Ultimo Portfolio Investment (Luxembourg), C-303/20, EU:C:2021:479, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

27 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενο διαφόρων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, προκειμένου να κρίνει αν μπορεί να ελέγξει την καταχρηστικότητα των επίδικων ρητρών κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 93/13. Ειδικότερα, ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει το άρθρο 1, παράγραφος 2, το άρθρο 3, παράγραφος 1, το άρθρο 4, παράγραφος 1, και το άρθρο 8 της οδηγίας, ενώ διευκρινίζει ότι ο νόμος 2251/1994, τον οποίο επικαλούνται συγκεκριμένα οι ενάγοντες της κύριας δίκης, έχει σκοπό να τη μεταφέρει στην ελληνική έννομη τάξη. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο εξέθεσε, με επαρκή σαφήνεια και ακρίβεια, τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης καθώς και το νομικό πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται, από δε τα στοιχεία αυτά συνάγεται ότι τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα δεν είναι άσχετα με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, ούτε υποθετικής φύσεως.

28 Συνεπώς, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή.

Επί της ουσίας

Επί του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος

29 Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο πρέπει να εξεταστεί πρώτο, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι ρήτρα σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή η οποία απηχεί νομοθετική

ή κανονιστική διάταξη ενδοτικού δικαίου, ήτοι διάταξη που εφαρμόζεται κατ' αρχήν, ελλείψει διαφορετικής συμφωνίας των συμβαλλομένων, εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, ακόμη και αν δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης.

30 Ως προς το ζήτημα αυτό, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της τις συμβατικές ρήτρες που απηχούν «νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου», έκφραση η οποία, υπό το πρίσμα της δέκατης τρίτης αιτιολογικής σκέψης της οδηγίας, καλύπτει όχι μόνον τις διατάξεις του εθνικού δικαίου οι οποίες εφαρμόζονται μεταξύ των συμβαλλομένων μερών ανεξαρτήτως της επιλογής τους, αλλά και εκείνες οι οποίες είναι ενδοτικού δικαίου, ήτοι εφαρμόζονται κατ' αρχήν ελλείψει διαφορετικής συμφωνίας των συμβαλλομένων (απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2021, OTP Jelzálogbank κ.λπ., C-932/19, EU:C:2021:673, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Επισημαίνεται συναφώς ότι η απόδοση της οδηγίας 93/13 στην ελληνική γλώσσα είναι η μόνη στην οποία το άρθρο 1, παράγραφος 2, περιλαμβάνει ένα δεύτερο εδάφιο του οποίου το γράμμα αντιστοιχεί σε εκείνο της δέκατης τρίτης αιτιολογικής σκέψης, in fine, κατά την οποία η έκφραση «νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου» που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη «καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως».

32 Εντούτοις, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η διατύπωση που χρησιμοποιείται σε μία από τις γλωσσικές αποδόσεις διάταξης του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να αποτελεί τη μοναδική βάση για την ερμηνεία της διάταξης αυτής ούτε μπορεί να της δίδεται προτεραιότητα σε σχέση με τις άλλες γλωσσικές αποδόσεις. Οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης πρέπει, πράγματι, να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο ομοιόμορφο, λαμβανομένων υπόψη των αποδόσεών τους σε όλες τις γλώσσες της Ένωσης. Σε περίπτωση αποκλίσεως μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων νομοθετήματος της Ένωσης, η επίμαχη διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα την εν γένει οικονομία και τον σκοπό της ρύθμισης της οποίας αποτελεί στοιχείο (απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

33 Όσον αφορά την εν γένει οικονομία της οδηγίας 93/13, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο της 1, παράγραφος 2, έχει την έννοια ότι συμβατική ρήτρα που δεν αποτέλεσε το αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, πλην όμως απηχεί κανόνα ο οποίος, κατά το εθνικό δίκαιο, εφαρμόζεται μεταξύ των συμβαλλομένων εφόσον δεν έχει συμφωνηθεί άλλως επί του συγκεκριμένου ζητήματος, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας (απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, σκέψη 37).

34 Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι το γεγονός ότι συμβατική ρήτρα που απηχεί διάταξη στην οποία αναφέρεται το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης δεν ασκεί επιρροή στο ζήτημα της εξαίρεσής της από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, η απουσία ατομικής διαπραγμάτευσης αποτελεί προϋπόθεση σχετική με την κίνηση του ελέγχου του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, ενδεχόμενο που αποκλείεται σε περίπτωση κατά την οποία η ρήτρα δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης οδηγίας (απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, σκέψη 36).

35 Όσον αφορά τον σκοπό της οδηγίας 93/13, το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένα ότι η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής του καθεστώτος της οδηγίας που απορρέει από το άρθρο της 1, παράγραφος 2, δικαιολογείται από το γεγονός ότι θεμιτώς τεκμαίρεται κατ' αρχήν ότι ο εθνικός νομοθέτης καθιέρωσε μια ισορροπία μεταξύ του συνόλου των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε ορισμένες συμβάσεις, ισορροπία την οποία ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε ρητώς να διατηρήσει (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, Prima banka Slovensko, C-192/20, EU:C:2021:480, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η εκ μέρους του εθνικού νομοθέτη εξισορρόπηση δεν αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή της εξαίρεσης που μνημονεύεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, αλλά δικαιολόγηση της εξαίρεσης αυτής (πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, σκέψη 27, και διάταξη της 14ης Οκτωβρίου 2021, NSV και NM, C-87/21, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2021:860, σκέψη 31).

36 Από τα εκτιθέμενα στις σκέψεις 33 έως 35 προκύπτει ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν μπορούν να ελέγξουν, υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13, την καταχρηστικότητα ρήτρας σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, ακόμη και αν αυτή δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, στην περίπτωση που η ρήτρα απηχεί νομοθετική ή κανονιστική διάταξη «αναγκαστικού δικαίου», κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας, δεδομένου ότι η έννοια αυτή καλύπτει όχι μόνον τις διατάξεις που εφαρμόζονται στις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων μερών ανεξαρτήτως της επιλογής τους, αλλά επίσης και τις διατάξεις ενδοτικού δικαίου, ήτοι εκείνες που εφαρμόζονται κατ' αρχήν, ελλείψει διαφορετικής συμφωνίας μεταξύ των μερών, σύμφωνα με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 30 της παρούσας απόφασης.

37 Εναπόκειται στα επιλαμβανόμενα εθνικά δικαστήρια να ελέγχουν αν η συγκεκριμένη ρήτρα εμπίπτει στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 με γνώμονα τα κριτήρια που έχει καθορίσει το Δικαστήριο, ήτοι λαμβάνοντας υπόψη τη φύση, την όλη οικονομία και τους όρους των οικείων συμβάσεων δανείου, καθώς και το νομικό και το πραγματικό πλαίσιο στο οποίο αυτές εντάσσονται, αλλά και συνεκτιμώντας παράλληλα ότι, δεδομένου του σκοπού προστασίας των καταναλωτών τον οποίο επιδιώκει η οδηγία, η εξαίρεση του άρθρου της 1, παράγραφος 2, πρέπει να ερμηνεύεται στενά (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψεις 30 και 31).

38 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι οι επίδικες ρήτρες, οι οποίες κατά τα φαινόμενα δεν υπήρξαν αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των μερών της επίμαχης σύμβασης δανείου, επαναλαμβάνουν το περιεχόμενο της ρύθμισης του άρθρου 291 του Αστικού Κώδικα, την οποία χαρακτηρίζει ως νομοθετική διάταξη ενδοτικού δικαίου.

39 Εντούτοις, υπενθυμίζεται ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει, εφαρμόζοντας τα κριτήρια που εκτίθενται στη σκέψη 37 της παρούσας απόφασης, αν οι αμφισβητούμενες ενώπιόν του ρήτρες πράγματι απηχούν, στο σύνολό τους, διατάξεις αναγκαστικού δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, δεδομένου ότι, από τις ρήτρες αυτές, εκείνες που δεν εμπίπτουν σε αυτόν τον χαρακτηρισμό δεν μπορούν να εξαιρεθούν εξ αυτού του λόγου από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Το γεγονός ότι ορισμένες ρήτρες που απηχούν τέτοιες νομοθετικές διατάξεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 δεν συνεπάγεται ότι το κύρος άλλων ρητρών οι οποίες περιέχονται στην ίδια σύμβαση και δεν προβλέπονται από νομοθετικές διατάξεις δεν μπορεί πλέον να ελεγχθεί από το εθνικό δικαστήριο υπό το πρίσμα της εν λόγω οδηγίας (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 66).

40 Κατόπιν των ανωτέρω, στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι ρήτρα σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή η οποία απηχεί νομοθετική ή κανονιστική διάταξη ενδοτικού δικαίου, ήτοι διάταξη που εφαρμόζεται κατ' αρχήν, ελλείψει διαφορετικής συμφωνίας των συμβαλλομένων, εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, ακόμη και αν δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης.

Επί του δευτέρου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

41 Με το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι τα δικαστήρια κράτους μέλους υποχρεούνται να εξαιρούν από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας τις ρήτρες στις οποίες αναφέρεται η εν λόγω διάταξη, ακόμη και αν αυτή δεν έχει μεταφερθεί τυπικά στην έννομη τάξη του συγκεκριμένου κράτους μέλους, και αν, σε μια τέτοια περίπτωση, μπορούν να κρίνουν ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, έχει ενσωματωθεί εμμέσως στο εθνικό δίκαιο μέσω της μεταφοράς του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας.

42 Το ως άνω ερώτημα στηρίζεται στην παραδοχή ότι, δεδομένου ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 δεν επαναλήφθηκε ρητώς στην ελληνική νομοθεσία μεταφοράς, ο Άρειος Πάγος έκρινε, βάσει ερμηνείας του εθνικού δικαίου σύμφωνης κατά την κρίση του προς την οδηγία, ότι η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της την οποία προβλέπει το άρθρο της 1, παράγραφος 2, περιλαμβάνεται εμμέσως στη νομοθεσία μεταφοράς, επειδή ενυπάρχει στο άρθρο 2, παράγραφος 6, του νόμου 2251/1994, με το οποίο μεταφέρθηκαν στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 3, παράγραφος 1, και το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας.

43 Κατ' αρχάς, όσον αφορά τις συνέπειες της μη μεταφοράς του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 στο εσωτερικό δίκαιο, επισημαίνεται ότι οι διατάξεις της οδηγίας μπορούν να εφαρμοστούν μόνο σε εκείνες τις περιπτώσεις οι οποίες δεν αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της, μεταξύ άλλων και μέσω της εξαίρεσης που καθιερώνει το άρθρο 1, παράγραφος 2, και υπό τις προϋποθέσεις που αυτό ορίζει (πρβλ. αποφάσεις της 26ης Μαρτίου 2020, Mikrokasa και Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty, C-779/18, EU:C:2020:236, σκέψη 50, και της 9ης Ιουλίου 2020, Banca Transilvania, C-81/19, EU:C:2020:532, σκέψη 23 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

44 Εν συνεχεία, διαπιστώνεται ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της τις ρήτρες στις οποίες αναφέρεται η διάταξη αυτή και ιδίως εκείνες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου. Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από την τυχόν μη μεταφορά του άρθρου 1, παράγραφος 2, στην έννομη τάξη του κράτους μέλους, σε κάθε περίπτωση ο έλεγχος συμβατότητας, με γνώμονα τις απαιτήσεις της οδηγίας, των συμβατικών αυτών ρητρών, και εμμέσως των εθνικών διατάξεων αναγκαστικού δικαίου τις οποίες αυτές απηχούν, δεν προβλέπεται από το δίκαιο της Ένωσης.

45 Πράγματι, η μη μεταφορά της διάταξης αυτής δεν μπορεί να μεταβάλει το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13, το οποίο πρέπει κατ' αρχήν να είναι το ίδιο σε όλα τα κράτη μέλη, υπό την επιφύλαξη των προσαρμογών που επιτρέπει το δίκαιο της Ένωσης. Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, υπενθυμίζεται ότι τα κράτη μέλη διατηρούν, ειδικότερα, τη δυνατότητα να εφαρμόζουν τις διατάξεις της οδηγίας, ως κανόνες του εσωτερικού δικαίου, σε περιπτώσεις οι οποίες δεν

εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, εφόσον η εφαρμογή αυτή συμβιβάζεται με τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία και με τις Συνθήκες (πρβλ. απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, Condominio di Milano, via Meda, C-329/19, EU:C:2020:263, σκέψεις 32 έως 38).

46 Τέλος, λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου της κύριας δίκης, όπως αυτό εκτίθεται στις σκέψεις 18 έως 22 και 42 της παρούσας απόφασης, πρέπει να εξεταστεί το ζήτημα αν, στην περίπτωση που το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 δεν έχει μεταφερθεί πανηγυρικά στην έννομη τάξη κράτους μέλους μέσω της θέσπισης ρητής και ειδικής προς τούτο διάταξης, τα δικαστήρια του κράτους μέλους αυτού μπορούν, ή ενδεχομένως οφείλουν, να κρίνουν ότι η εν λόγω διάταξη μεταφέρθηκε εμμέσως στην εσωτερική έννομη τάξη μέσω της θέσπισης των εθνικών διατάξεων μεταφοράς του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας.

47 Ως προς το ζήτημα αυτό, τονίζεται ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 περιορίζει το πεδίο εφαρμογής του συστήματος προστασίας έναντι των καταχρηστικών ρητρών το οποίο αυτή καθιερώνει, ενώ τα άρθρα 3 και 4 αφορούν αντιστοίχως την έννοια των καταχρηστικών ρητρών και την έκταση της εκτίμησης του καταχρηστικού τους χαρακτήρα, στο πλαίσιο της οδηγίας.

48 Εξάλλου, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, κάθε πράξη του δικαίου της Ένωσης έχει εφαρμογή σε δεδομένη περίπτωση μόνο στο μέτρο που η περίπτωση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω πράξης (διατάξεις της 14ης Απριλίου 2021, Credit Europe Ipotecar IFN και Credit Europe Bank, C-364/19, EU:C:2021:306, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 14ης Οκτωβρίου 2021, NSV και NM, C-87/21, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2021:860, σκέψη 37). Επιπλέον, από την ίδια τη δομή της οδηγίας 93/13 προκύπτει σαφώς ότι, για την εκτίμηση του ενδεχόμενου καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας, η οποία γίνεται υπό το πρίσμα των διατάξεων της οδηγίας, και ιδίως των άρθρων 3 και 4, απαιτείται να διαπιστωθεί, προηγουμένως, αν η εν λόγω ρήτρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, ιδίως ενόψει της εξαίρεσης από το πεδίο εφαρμογής που προβλέπεται στο άρθρο της 1, παράγραφος 2 (πρβλ. απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-609/19, EU:C:2021:469, σκέψεις 23 και 26, και διατάξεις της 14ης Απριλίου 2021, Credit Europe Ipotecar IFN και Credit Europe Bank, C-364/19, EU:C:2021:306, σκέψη 33, και της 14ης Οκτωβρίου 2021, NSV και NM, C-87/21, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2021:860, σκέψη 38).

49 Κατά συνέπεια, στην περίπτωση που το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, το οποίο έχει ως σκοπό να ορίσει το πεδίο εφαρμογής της, δεν έχει μεταφερθεί τυπικά, μέσω ρητής και ειδικής διάταξης, στην έννομη τάξη του κράτους μέλους, τα δικαστήριά του δεν μπορούν να κρίνουν ότι η διάταξη αυτή ενσωματώθηκε εμμέσως στην έννομη τάξη μέσω της μεταφοράς του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, τα οποία δεν έχουν το ίδιο αντικείμενο.

50 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το εν λόγω άρθρο, ακόμη και αν αυτό δεν έχει μεταφερθεί τυπικά στην έννομη τάξη ορισμένου κράτους μέλους, και, σε μια τέτοια περίπτωση, τα δικαστήρια του κράτους μέλους αυτού δεν μπορούν να κρίνουν ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, έχει ενσωματωθεί εμμέσως στο εθνικό δίκαιο μέσω της μεταφοράς του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

51 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στη θέσπιση ή διατήρηση διατάξεων του εσωτερικού δικαίου οι οποίες συνεπάγονται την εφαρμογή του συστήματος προστασίας των καταναλωτών που προβλέπει η οδηγία σε ρήτρες που εμπίπτουν στο άρθρο της 1, παράγραφος 2.

52 Προκαταρκτικώς, διαπιστώνεται ότι τόσο το αιτούν δικαστήριο όσο και οι ενάγοντες της κύριας δίκης φαίνεται να συμφωνούν ως προς το ότι με την παράλειψη μεταφοράς στο ελληνικό δίκαιο, με τον νόμο 2251/1994, της εξαίρεσης που προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 επιδιώκεται σιωπηρά, βάσει του άρθρου 8 της οδηγίας, ο σκοπός της παροχής μεγαλύτερης προστασίας στους καταναλωτές σε σύγκριση με εκείνη που εγγυάται η οδηγία. Εντούτοις, με τις γραπτές παρατηρήσεις τους, η Τράπεζα Πειραιώς και η Ελληνική Κυβέρνηση αρνούνται ότι τέτοια ήταν η βούληση του εθνικού νομοθέτη.

53 Ως προς το ζήτημα αυτό, επισημαίνεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο Δικαστήριο απόκειται να λαμβάνει υπόψη, στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ του ιδίου και των εθνικών δικαστηρίων, το πραγματικό και νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα προδικαστικά ερωτήματα όπως τα εξειδικεύει η απόφαση περί παραπομπής και, επομένως, η εξέταση της αίτησης προδικαστικής αποφάσεως δεν μπορεί να γίνει υπό το πρίσμα της ερμηνείας του εθνικού δικαίου την οποία επικαλείται η κυβέρνηση του κράτους μέλους ή διάδικος της κύριας δίκης [πρβλ. απόφαση της 15ης Απριλίου 2021, État belge (Στοιχεία μεταγενέστερα της απόφασης μεταφοράς), C-194/19, EU:C:2021:270, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

54 Κατόπιν της ανωτέρω διευκρίνισης, υπενθυμίζεται ότι, κατά τη δωδέκατη αιτιολογική της σκέψη, η οδηγία 93/13 προβαίνει μόνο σε μερική και ελάχιστη εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών περί καταχρηστικών ρητρών, ενώ τα κράτη μέλη διατηρούν τη δυνατότητα, τηρουμένης της Συνθήκης ΛΕΕ, να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της οδηγίας. Επιπλέον, δυνάμει του άρθρου 8 της οδηγίας, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από αυτήν, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη Συνθήκη ΛΕΕ, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή (πρβλ. αποφάσεις της 2ας Απριλίου 2020, Condominio di Milano, via Meda, C-329/19, EU:C:2020:263, σκέψη 33, και της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 84).

55 Από το γράμμα του άρθρου 8 της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι η βάσει της διάταξης αυτής ευχέρεια των κρατών μελών να εξασφαλίζουν μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή ισχύει «στον τομέα που διέπεται από την [...] οδηγία», που καλύπτει τις ενδεχομένως καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων οι οποίες συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.

56 Το δε άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, σε συνδυασμό με τη δέκατη τρίτη αιτιολογική της σκέψη, εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της ορισμένες ρήτρες συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές και ιδίως τις ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου.

57 Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 δεν θίγει την ευχέρεια των κρατών μελών, κατά τη δωδέκατη αιτιολογική σκέψη και το άρθρο 8 της οδηγίας, να εξασφαλίζουν, τηρώντας τη Συνθήκη ΛΕΕ, μεγαλύτερη προστασία στον καταναλωτή μέσω αυστηρότερων διατάξεων σε σύγκριση με εκείνες της οδηγίας.

58 Επιπλέον, με την απόφαση της 3ης Ιουνίου 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309, σκέψεις 30 έως 35, 40 και 43), η οποία αφορά τη σχέση μεταξύ της ευχέρειας που αναγνωρίζει το άρθρο 8 και της εξαίρεσης από τον μηχανισμό ουσιαστικού ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών την οποία προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 4, παράγραφος 2, εμπίπτουν στον τομέα που διέπεται από την οδηγία 93/13 και ότι, κατά συνέπεια, το άρθρο 8 εφαρμόζεται επίσης και ως προς το άρθρο 4, παράγραφος 2, έκρινε ότι οι δύο αυτές διατάξεις δεν απαγορεύουν εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει τον δικαστικό έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικών ρητρών και εξασφαλίζει υψηλότερο επίπεδο προστασίας του καταναλωτή σε σύγκριση με εκείνο που καθιερώνει η οδηγία.

59 Με μεταγενέστερες αποφάσεις του, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 δεν υπόκεινται μεν σε εκτίμηση του ενδεχόμενου καταχρηστικού τους χαρακτήρα, αλλά εμπίπτουν στον τομέα που διέπεται από αυτήν κατά το άρθρο 8 (πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 41), και ότι διάταξη του εθνικού δικαίου η οποία προβλέπει στενότερο περιεχόμενο για την εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 2, συμβάλλει στην επίτευξη του σκοπού προστασίας των καταναλωτών τον οποίο επιδιώκει η οδηγία (απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 85).

60 Εντούτοις, υπάρχει διαφορά μεταξύ του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, το οποίο εξαιρεί από το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της μια ορισμένη κατηγορία συμβατικών ρητρών, και του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, το οποίο δεν καθορίζει το εν λόγω πεδίο εφαρμογής, αλλά εξαιρεί από την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μια άλλη κατηγορία συμβατικών ρητρών οι οποίες εμπίπτουν όμως στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας (πρβλ. απόφαση της 3ης Ιουνίου 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, σκέψη 32).

61 Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 δεν εμπίπτουν στον τομέα που διέπεται από αυτήν και, ως εκ τούτου, το άρθρο 8 δεν εφαρμόζεται ως προς τη διάταξη αυτή.

62 Κατόπιν της ανωτέρω διαπίστωσης, πρέπει εντούτοις να επισημανθεί ότι, όπως υπενθυμίζεται στη σκέψη 45 της παρούσας απόφασης, τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόζουν τις διατάξεις της οδηγίας σε περιπτώσεις οι οποίες δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, εφόσον η εφαρμογή αυτή συμβιβάζεται με τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία και με τις Συνθήκες (πρβλ. απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, Condominio di Milano, via Meda, C-329/19, EU:C:2020:263, σκέψη 37).

63 Κατά συνέπεια, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στη θέσπιση ή διατήρηση διατάξεων του εσωτερικού δικαίου οι οποίες συνεπάγονται την εφαρμογή του συστήματος προστασίας των καταναλωτών που προβλέπει η οδηγία σε ρήτρες που εμπίπτουν στο άρθρο της 1, παράγραφος 2.

Επί των δικαστικών εξόδων

64 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι ρήτρα σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή η οποία απηχεί νομοθετική ή κανονιστική διάταξη ενδοτικού δικαίου, ήτοι διάταξη που εφαρμόζεται κατ' αρχήν, ελλείψει διαφορετικής συμφωνίας των συμβαλλομένων, εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, ακόμη και αν δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης.**

2) **Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας οι ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το εν λόγω άρθρο, ακόμη και αν αυτό δεν έχει μεταφερθεί τυπικά στην έννομη τάξη ορισμένου κράτους μέλους, και, σε μια τέτοια περίπτωση, τα δικαστήρια του κράτους μέλους αυτού δεν μπορούν να κρίνουν ότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, έχει ενσωματωθεί εμμέσως στο εθνικό δίκαιο μέσω της μεταφοράς του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας.**

3) **Το άρθρο 8 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στη θέσπιση ή διατήρηση διατάξεων του εσωτερικού δικαίου οι οποίες συνεπάγονται την εφαρμογή του συστήματος προστασίας των καταναλωτών που προβλέπει η οδηγία σε ρήτρες που εμπίπτουν στο άρθρο της 1, παράγραφος 2.**

(υπογραφές)